رسالة

في سجود السهو

ކުށު ސަޖިދައާއި ބެހޭ ރިސާލާ

(ކުށު ސަޖިދައިގެ ޙުކުމްތައް)

ލިޔުއްވީ:

ފަޟީލަތުއްޝައިޚް މުޙައްމަދު ބިން ޞާލިޙް އަލްޢުޘައިމީން رحمه الله

އެކުލަވާލީ:

أبو عبد الله عبد الرحيم بن محمد المدني

رسالة

في سجود السهو

ކުރު ސަޖިދަތާއި ބެހޭ ރިސާލާ

(ކުރު ސަޖިދައިގެ ހުކުމްތައް)

ލިޔުއްވީ:

ފަޟީލަތުއްޝައިޚް މުޙައްމަދު ބިން ޞާލިޙް އަލްޢުޘައިމީން رحمه الله

އޮޅުވާލީ:

أبو عبد الله عبد الرحيم بن محمد المدني

بسم الله الرحمن الرحيم

މުތަރުޖިމުގެ މުޤައްދިމާ

إِنَّ الْحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلاَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ . أَمَّا بَعْدُ:

ނަބިއްޔާ ﷺ އާއި ސަޙާބުން ދުވަހުވާ "އަލް މުސަލްސަލް ބިލް އައްވަލިއްޔާ"ގެ ނަމުން މަޝްހޫރުވެފައިވާ ޙަދީޘް، ވަރަށް ގިނަ ޙަދީޘް އިލްމުވެރިން މަޖްލިސްގައި ކިޔަވައިދެއްވާ އަދި އަޅުގަނޑުއެހީމެވެ. އެއީ ދަރުސްގައި މަސްޖިދުން ނަބަވީގައި ޝައިޚް ޢަބްދުލް މުޙްސިން އަލް ޢައްބާދު މަރުޙަލާގެ ޙަދީޘް އިލްމުވެރިޔާ ޝައިޚް ޢަބްދުލް މުޙްސިން އަލްޢައްބާދު ޙަފިޡަހުﷲ ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.

(الرَّاحِمُوْنَ يَرْحُمُهُمُ الرَّحْمنُ، إِرْحَمُوا مَنْ فِيْ الأَرْضِ، يَرْحَمْكُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ) [1]

މާނައީ: "ﷲ ރަޙްމަތްކުރާ މީހުންނަކީ ރަޙްމަތްތެރިވާ މީހުންނެވެ. ބިންމަތީގައިވާ މީހުންނަށް ރަޙްމަތްކުރާށެވެ. އުޑުގައިވާ ފަރާތް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަޙްމަތްކުރައްވާނެއެވެ."

މި ޙަދީޘްގެ ޝަރަޙަގައި ޝައިޚް ވިދާޅުވި އެއްޗެއް. ބިންމަތީގައިވާ ފަރާތްތަކަށް ރަޙްމަތްކުރުމުގެ ތެރޭގައި ޝަރުޢީ ޢިލްމު ދަސްކޮށްދިނުން ބަޔާންކޮށްދިނުން ހިމެނެއެވެ. ސަބަބަކީ އިމާމް އަޙްމަދު ﷲ ވިދާޅުވެފައިވާ ފަދައިން ކާބޯތަކެއްޗަށް ބޭނުންވާ ވަރަށްވުރެ އިލްމަށް އިންސާނާ ބޭނުންވެއެވެ. އެހެނީ، ކާބޯތަކެތި ބޭނުންވަނީ ދުވާލަކު ދެތިން ފަހަރެވެ. އެކަމަކު އިލްމު ކޮންމެ ވަގުތަކު ކޮންމެ ހިނދަކަށް ބޭނުންވެއެވެ.

އެގޮތުން މިހާރައްޔާކަނި ކުރު ސަޖިދަކާއި ބެހޭގޮތުން ޝައިޚާއެވެ ދެރައްމަތު ބިން ޝާފީޢް އަލްޢުޘައިމީން ﷲ ލިޔުއްވާފައިވާ "رِسَالَةُ فِي سُجُوْدُ السَّهْوِ" "ކުރު ސަޖިދަކާއި ބެހޭ

---

[1] رواه الترمذي و صححه الألباني

ރިސާލާއެއް" މިފޮތުގެ ތަރުޖަމާއެކެވެ. އެހެނީ ނަމާދުގައި ކުރު ސަޖިދަ ޖެހުމުގެ ޙުކުމްތަކާއި ވަރަށް ގިނަ މީހުން އެނގެން ބޭނުންވާ އަދި އޭގެ ތަފްޞީލުތައް ފުރިހަމައަށް އެނގުން ވަރަށް މުހިންމު ވެގެންވާ ކަމެކެވެ.

އެގޮތުން މި ފޮތުގެ ކުރިއަށް ނަމާދުގެ ޝަރުޠުތަކާއި ރުކުންތަކާއި އަދި ވާޖިބުތައް މިފޮތް ފުރިހަމައަށް ދެނެގަތުމަށްޓަކައި އިތުރު ކުރެވިފައިވާނެއެވެ. އިތުރު ކުރެވިފައިވާނީ ޝައިޚުލް އިސްލާމް މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުލް ވައްހާބު رحمه الله ލިޔުއްވާފައިވާ ޝުރޫޠުއް ޞަލާތި މިރިސާލާއިން އަސްލަކަށް ބަލައިގެންނެވެ. އަދި މިފޮތް މަދީނާގައި ތަރުޖަމާކުރެވުނު އިރު، މިފޮތް މުރާޖަޢާ ކޮށްދެއްވީ އައްޝައިޚު އިލްޔާސް މުޙައްމަދު ޢަލީއަށް ޝުކުރު ދަންނަވަމެވެ.

ވީމާ ދުޢާއަކީ މިފޮތުގެ ޒަރީޢާއިން މިކަން ފުރިހަމައަށް ދަސްކޮށް އަމަލުކުރުމުގެ ތައުފީޤު އަޅުގަނޑުމެންގެ އެންމެހާ މުސްލިމު އަޚުންނާއި އުޚުތުންނަށް ލިބިގެން ދިޔުމެވެ. އަދި الله ގަބޫލުކުރައްވާ މަސައްކަތެއްކަމުގައި ލައްވާ ފައިދާހުރި ޢިލްމެއްކަމުގައި ލައްވުމެވެ.

حسبنا الله ونعم الوكيل

ނަމާދުގެ ޝަރުޠުތަކާއި ރުކުންތަކާއި އަދި ވާޖިބުތައް.

ނަމާދުގެ ޝަރުޠުތައް.

1. އިސްލާމްކަން.
2. ބުއްދިހުރުން.
3. ތަންދޫރުދަރުތުން.
4. ހަދަޘްވެރިކަމުން ސަލާމަތްވެހުރުން.
5. ނަޖިސްފިލުވާލުން.
6. ޢައުރަ ފޮރުވުން.
7. ވަގުތު ވަންނުން.
8. ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލުން.
9. ނިޔަތް.

ނަމާދުގެ ރުކުންތައް.

1. ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވާނަމަ ކޮޅަށްހުރުން.
2. ހަރަމްބަސް ތަކްބީރު (ނަމާދު ފަށްޓަންނިޔާ الله އަކުބަރު)
3. އަލްޙަމްދު ކިޔުން.
4. ރުކޫޢު.
5. ރުކޫޢުން ތެދުވުން.
6. ރުކޫޢުން ތެދުވެ އިޢުތިދާލުގައި ހުރުން.
7. ހަތްގުނަވަންމަތީގައި ސަޖިދަކުރުން އަދި ސަޖިދައިން ތެދުވުން.
8. ދެސަޖިދަ ދެމެދު އިށުން.
9. ހަމަޖެހިގެން [illegible] ނަމާދުކުރުން.
10. ތަރުތީބު.
11. ފަހު އައްތަޙިއްޔާތަށް އިށުން.
12. ފަހު އައްތަޙިއްޔާތު ކިޔުން.

13. ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ މައްޗަށް (ފަދަ އައްލަހުއްމަ ޞައްލި) ސަލަވާތްކިޔުން.
14. ދެސަލާމްދިނުން.

ނަމާދުގެ ވާޖިބުތައް.

1. ޙަރަމްބަސްތަކުބީރު (ނަމާދު ފައްޓަން ބި الله އަކުބަރު) ފިޔަވައި ހުރިހާ ތަކުބީރެއް.
2. ރުކޫޢުގައި سُبْحَانَ رَبِّيَ العَظِيْمِ ކިޔުން.
3. އިމާމު އާއި އަދި ވަކިން ކުރާ މީހަކު ރުކޫޢުން ތެދުވާއިރު سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ކިޔުން.
4. އިޢުތިދާލުގައި رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ ކިޔުން އެންމެންނަށް.
5. ސަޖިދަގައި سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى ކިޔުން.
6. ދެސަޖިދަ ދެމެދުގައި رَبِّ اغْفِرْلِي ކިޔުން.
7. ފުރަތަމަ އައްތަޙިއްޔާތަށް އިށީނުން.
8. ފުރަތަމަ އައްތަޙިއްޔާތު ކިޔުން.

ނޯޓު: ނަމާދުގެ ޝަރުތެއް ފުރިހަމަ ނުވާނަމަ ނަމާދު ބާޠިލުވާނެއެވެ. އަދި ރުކުނެއް ދޫކޮށްލައި ނުވަތަ އޮޅިގެންވެސް އަމިއްލައަށް ނަމާދު ބާޠިލުވާނެއެވެ. އަދި ނަމާދުގެ ވާޖިބެއް ދޫކޮށްލައި އަމިއްލައަށް ނަމާދު ބާޠިލުވާނެއެވެ. އަދި ހަނދާން ނެތިގެން ނުވަތަ ކަނޑައެޅިގެން އެޅިއްޖެނަމަ ކުރު ސަޖިދަ ޖަހަން ޖެހޭނެއެވެ. އަދި ނަމާދުގެ ސުންނަތެއް ހަނދާންނެތިގެން ނުވަތަ ދޫކޮށްގެން އެއްވެސް ކަމެއް ކުރަކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. ނަމާދުގެ ޝަރުތުތަކާއި ރުކުންތަކާއި އަދި ވާޖިބުތައް މިފޮތުގައި ކުރީގައި ބަޔާންކޮށްދީފައިވާ އެގޮތަށް ބަޔާންކުރެވިފައިވެއެވެ.

بسم الله الرحمن الرحيم.

ޝައިޚާ އިބްނު ޢުޘައިމީން رحمه الله ޖަމީގައި ބާރަކާތްތެރިވުން ރިސާލާގައި ބަޔާންކުރައްވާފައެވެ:

بسم الله الرحمن الرحيم.

الحمد لله رب العالمين. و الصلاة و السلام على نبينا محمد الذي بلغ البلاغ المبين، و على آله و أصحابه و التابعين لهم بإحسان إلى يوم الدين. أما بعد.

ހަމަކަށަވަރުން ވަރަށް ގިނަ މީސްތަކުން ވަނީ ނަމާދުގައި ހުވު ސަޖިދަޖެހުމާއި ބެހޭ ހުކުމްތަކާއި ބެހޭގޮތުން ވަރަށް ބޮޑަށް ނޭނގިފައެވެ.

- އޭގެ ތެރޭގައި ހުވު ސަޖިދަޖެހުން ވާޖިބުވާ ހާލަތް ދުސްކޮށް ހިނގާފައިވާ ހުންނަވައެވެ.
- އަދި އޭގެ ތެރޭގައި ހުވު ސަޖިދަ ޖަހަންޖެހޭ ހާލަތްތަކުން އެހެން ހާލަތްތަކުގައި ހުވު ސަޖިދަ ޖަހާ މީހުންވެއެވެ.
- އަދި އޭގެ ތެރޭގައި ސަލާމްދިނުމަށްފަހު ހުވު ސަޖިދަ ޖަހަންޖެހޭ ތަންތަނުގައި ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ހުވު ސަޖިދަ ޖަހާމީހުންވެއެވެ.
- އަދި އޭގެ ތެރޭގައި ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ހުވު ސަޖިދަ ޖަހަންޖެހޭ ތަންތާގައި، ސަލާމްދިނުމަށްފަހު ހުވު ސަޖިދަ ޖަހައެވެ.

އެހެންކަމުން ހުވު ސަޖިދައިގެ ހުކުމްތަށް ދެނެގަތުމަކީ ވަރަށް މުހިންމު ކަމެކެވެ. ޚާއްޞަކޮށް އެބައިމީހުން ނަމާދުއްލަވާކަމުގައި ބަލާ އެބައިމީހަކު ތަބާވާ މީސްކޮޅުތަކެއް (މުއްތަބިޢުން)ތަކުގައިވާ މުސްލިމުންނެވެ. އަދި މީސްތަކުން އެބައިމީހުންނާއިގެން މުސްލިމުންނާއިގެން ނަމާދު އިމާމެއް ޝަރުޢީ ގޮތުގެމަތިން ނަމާދުކުރުމުގެ މަސްއޫލިއްޔަތު އެބައިމީހުގެ ބޮޑުގައި އެޅިފައިވާ މީހުންނަށް އެކަމުގައި ތަބާވާ ތަރުތީބުކުރުމެވެ.

އެހެންކަމުން މިބައިގެ ހުކުމްތަކާއި ބެހޭގޮތުން اللهގެ ކިބައިން އެއިލާހުގެ ހަމަތަކުންގެ ތެރެއިން މުއުމިނުންނަށް މަންފާކުރުމަށްޓަކައި ކުދިކުދި އުނިކަމުގައި މިމަސައްކަތް ހުށަހަޅައިލީމެވެ. اللهގެ ތައުފީޤާއި އަދި ރަހުމަތްކުރެއްވުމާއި ހިދާޔަތް ދެއްވާނެ ދުއްވުން ދަންނަވަމުން ބައްލަވައިލަމެވެ.

ކުރު ސަޖިދަ

ކުރު ސަޖިދައަކީ ނަމާދުކުރާ މީހާ އެނގޭ ނަމާދުގައި ޖެހޭ ކުށެއްގެ ސަބަބުން ނަމާދަށް އަންނަ އުނިކަން ފުބެއްދުމަށް ޖަހާ ދެ ސަޖިދައަކަށް ކިޔާ ނަމެކެވެ.

ކުރު ސަޖިދަ ޖަހަން ޖެހެނީ ތިން ސަބަބެއް ގެދުވެރިވެގެންނެވެ. (އެއީ):

1. ނަމާދުގައި އިތުރުވުން.

2. ނަމާދުގައި މަދުވުން (ނުވަތަ އުނިވުން).

3. ނަމާދުގައި ޝައްކުވުން.

(މިސަބަބުތަކާހުރެއެވެ.)

ފުރަތަމަ: އިތުރުވުން.

ނަމާދުކުރާ މީހާ އޭނާގެ ނަމާދުގައި ޤިޔާމެއް ނުވަތަ (ދެ ސަޖިދަ ދެމެދު) އިށީނުމެއް، ނުވަތަ ހަނދާން ނެތިގެން ނުވަތަ ސަޖިދައެއް އިތުރަށް ޤަސްދުގައި ކޮށްފިނަމަ ނަމާދު ބާޠިލުވާނެއެވެ.

ހަނދާން ނެތިގެން ނަމާދުގައި އިތުރަށް (ނަމާދުގެ ރުކުނުތަކުގެ ތެރެއިން ރުކުނެއްކުރުވި) ނަމާދުން އަވަދިވެއްޖެނަމަ(ނިމިއްޖެނަމަ)، (ދެން ހަނދާންވެއްޖެނަމަ) އޭނާގެ މައްޗަށް (ކުރު) ސަޖިދަޖެހުން ނޫން އެހެންކަމެއް ނުވެއެވެ. އޭނާގެ ނަމާދު ސައްހަވާނެއެވެ. ނަމާދުކުރަނިކޮށް އިތުރުވީ ކަންތަކުގެ މަތިން ހަނދާންވެއްޖެނަމަ، އެއިތުރުވީ ކަމަކުން ރުޖޫޢަވާ، ކުރު ސަޖިދަޖެހުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. އޭނާގެ ނަމާދު ސައްހަވާނެއެވެ.

އިތުރުވުމުގެ މިސާލެއް:

މިސާލަކަށް ގެންދުރު ނަމާދުކުރި މީހަކު ފަސްވަނަ ރަކުޢަތުގައި އައްތަޙިއްޔާތަށް އިށީނދެ ގެންދާ އޭނާއަށް އެކަން ނޭނގުނެއެވެ. ދެން އޭނާ އައްތަޙިއްޔާތު ފުރިހަމަކޮށް ސަލާމްދިނުމަށްފަހު، ދެން ކުރު ސަޖިދަ ޖެހުމަށްފަހު ސަލާމްދޭނެއެވެ.

ހަނދާންވީ ސަލާމްދިނުމަށްފަހުގައި ކަމުގައިވާނަމަ، ކުރު ސަޖިދަ ޖެހުމަށްފަހު ސަލާމްދޭނެއެވެ. އިތުރަށް ކުރި ރަކުޢަތެއް ހަނދާންވީ ފަސްވަނަ ރަކުޢަތުގައި ކަމުގައިވާނަމަ، އެވަގުތު އައްތަޙިއްޔާ◌ްތަށް އިށީނދެ އައްތަޙިއްޔާތު ނިންމުމަށްފަހު، ސަލާމްދޭނެއެވެ. އޭރަށްފަހު ކުރު ސަޖިދަ ޖަހައި ސަލާމްދޭނެއެވެ.

އެކަމުގެ މައްސަލައާ ދަލީލު:

އެއީ ޢަބްދުﷲ ބިން މަސްޢޫދު رضي الله عنه ރިވާކުރައްވާފައިވާ އަންނަނިވި ޙަދީޘުގައެވެ.

(أَنَّ رَسُولَ اللهَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الظُّهْرَ خَمْسًا، فَقِيلَ لَهُ: أَزِيدَ فِي الصَّلاَةِ؟ فَقَالَ: «وَمَا ذَاكَ؟» قَالَ: صَلَّيْتَ خَمْسًا، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ بَعْدَ مَا سَلَّمَ) [2]

---

[2] متفق عليه

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ނަބިއްޔާ ﷺ މެންދުރު ނަމާދުގައި ފަސް ރަކުޢަތް ކުރެއްވިއެވެ. ދެން ނަބިއްޔާއަށް ދެންނެވުނެވެ. ނަމާދަށް (ރަކުޢަތެއް) އިތުރު ކުރެއްވުނީތޯއެވެ؟ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. "އެކަމަކީ ކިހިނެއްކަން ހުއްޓީތޯ؟" ޞަޙާބީ ބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. "ކަލޭގެފާނު ކުރެއްވީ ފަސްރަކުޢަތެވެ." ދެން ނަބިއްޔާ ﷺ ދެ ސަޖިދަ ކުރައްވައި އެއަށްފަހު ސަލާމްދެއްވައިފިއެވެ.

އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ.

(فَثَنَى رِجْلَيهِ، وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ) [3]

މާނައީ: "އެކަލޭގެފާނު ފައިނގު ކުރުކޮށްލައްވައި، ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލައްވައި ދެސަޖިދަކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު ސަލާމްދެއްވިއެވެ." ސުނަން ހަތަރުބޭކަލުން މިޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވިއެވެ.

<u>ނަމާދު ފުރިހަމަ ނުކޮށް ސަލާމްދިނުން:</u>

ނަމާދު ފުރިހަމަ ނުކޮށް ސަލާމްދިނުމަކީ ނަމާދަށް އިތުރުވާ އިތުރުވުމެކެވެ.(އެބަސުގައި އިތުރުވުމަކަށް ވާގޮތަކީ ނަމާދުގެ ތެރެއިން(ފުރިހަމަނުވާނީސް) ސަލާމެއް އިތުރުވުމުގެ ސަބަބުންނެވެ). ފަހެ ނަމާދުކުރާ މީހުން ނަމާދު ފުރިހަމަ ނުވާނީސް ހަނދުނެތުމުގައި ސަލާމްދީފިނަމަ ނަމާދު ބާޠިލުނުވާނެއެވެ.

ހަނދާން ނެތިގެން އެފަދައިން ކަންތައް ކުރެވުމަކުން، ހަނދާންވީ ވަގުތު ގިނައިރުވީ ފަހުން ކުރުގައިވާނަމަ އަލުން ނަމާދުކުރަން ޖެހޭނެއެވެ.

ހަނދާންވީ ކުޑަ ވަގުތުކޮޅެއްގެ ފަހުން ކުރުގައިވާނަމަ، މިސާލަކަށް ގޮތްގަނޑަކަށް ދެމިނިޓް ނުވަތަ ތިން މިނިޓް ކުޑަވީނަމަ، އޭނާ ނަމާދު ފުރިހަމަކުރާނީ (ނުކުރެވި އޮތްބައި ފުރިހަމަކުރުން)

[3] رواه أبوداود و الترمذي و النسائي وابن ماجه

ސަލާމްދެއްވީއެވެ. އެހެންކަމުން ކުރު ސަޖިދަޖެހުމަށްފަހު ސަލާމްދެއްވީއެވެ. އެކަމުގެ ދަލީލަކީ އަބޫ ހުރައިރާ ﵁ ގެ މި ޙަދީޘްއެވެ.

(أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى الله عَليهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِهِمْ الظُّهْرَ أَو العَصْرَ فَسَلَّمَ مِنْ رَكْعَتَين، فَخرجَ السرعان مِن أَبوابِ المسجدِ يَقُولونَ: قَصرتَ الصَّلاةَ، و قَامَ النبي صلى الله عليه وسلم إلى خشبة في المسجد فتكأ عليها كأنه غضبان، فقام رجل فقال: يا رسول الله، أ نسيت أم قصرت الصلاة؟ فقال النبي صلى الله عليه وسلم: ((لَمْ اَنْسَ وَ لَمْ تُقْصَر)) فقال الرجل: بلى قد نسيت، فقال النبي صلى الله عليه و سلم للصحابة: ((أَحَقّ مَا يَقُولُ؟)) قالوا: نعم، فتقدم النبي صلى الله عليه وسلم فصلى ما بقي من صلاته ثم سلم، ثم سجد سجدتين ثم سلم.) [4]

މާނައީ: އަބޫހުރައިރާ ﵁ ރިވާކުރައްވައެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން ނަބިއްޔާ ﷺ އެބޭކަލުންނާއިގެން (ސަޙާބީބޭކަލުންނާއިގެން) މެންދުރު ނުވަތަ ޢަޞްރު ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އެހެންކަމުން ދެރަކުޢަތް ކުރެއްވުމަށްފަހު، އެބޭކަލުން ބޭރަށް މިސްކިތުގެ ދޮރުތަކުގެތެރެއިން ނުކުމެ އެބަހިދުއްވައެވެ. "ނަމާދު ކުރުކުރެއްވިއްޖެއެވެ." ދެން ނަބިއްޔާ ﷺ ތެދުވެ ވަޑައިގެން މިސްކިތުގެ ތަނބެއްގައި ލެނބިލައްވައިފިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ކޯފާ އިސްކުރައްވާފައިވާ ފަދައެވެ. ދެން ބޭކަލަކު ތެދުވެ ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. "އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ. ކަލޭގެފާނު ހަނދުމަފުށު ނެތުނީތޯއެވެ؟ ނުވަތަ ނަމާދު ކުރު(ޤަޞްރު) ކުރެއްވީތޯއެވެ؟" ނަބިއްޔާ ﷺ ބަސްފުޅު ކުރެއްވިއެވެ. "(ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ހަނދު ވަޒިރިގެން)ހަނދުމަނެތުނީވެސް ނުނެތޭއެވެ. އަދި ކުރުކުރެއްވުމެއް ނުކުރައްވަމެވެ." ދެން އެބޭކަލުން ދަންނަވައިފިއެވެ. "އެހެންވިއްޔާ ކަލޭގެފާނު ހަނދުމަފުށު ނެތުނީއެވެ." ދެން ސަޙާބީ ބޭކަލުންނަށް ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "އެދަންނަވަނީ ތެދުބަސްތޯއެވެ؟" އެބޭކަލުން ދަންނަވައިފިއެވެ. "އާނއެވެ." ދެން ނަބިއްޔާ ﷺ ކުރިއަށް ތެދުވެވަޑައިގެން، ނަމާދުގެ

[4] متفق عليه.

ބާކީބައި ކުރައްވައި ސަލާމްދެއްވައިފިއެވެ. އެއަށްފަހު ކުށު ދެ ސަޖިދަ ޖެއްސަވައި، ސަލާމްދެއްވައިފިއެވެ." (ރިވާކުރެއްވީ ބުޚާރީ އަދި މުސްލިމް).

(رواه البخاري في الصلاة باب تشبيك الأصابع في المسجد و غيره (482) مطولا، و في الآذان مختصرا (714) و (715) و في السهو (1226) و في مواضع أخرى، و رواه مسلم في المساجد باب السهو في الصلاة حديث (98) (573).)

އަދި އިމާމު ނަމާދު ފުރިހަމަ ނުވަނިސް (ހަނދާންނެތިގެން) ސަލާމްދިނުމަށްފަހު، މައުމޫމުންގެ ތެރެއިން ނަމާދު ފުރިހަމައަކަން ނުތިބޭނު ދީނުން (އިމާމު ބައެއްކުރިފަހުން އަޑިފަހުން)، އެބައިމީހުންނަށް ފާހަގަވެފައިވާ ކުރުމަށް ތިރީވުމަށްފަހު، އެއަށްފަހު އިމާމަށް ނަމާދުން ބައެއް އެނިޔައްޖެކަން އެނގުމުން އެބައިކުރަން ތިރީވުމުން، ދެން ނަމާދުފުރިހަމަ ކުރުމުންދާ މައުމޫމުންނަށް، އިމާމަށް ތިބޭފުން ނުވަތަ އޭނާ ކުރުމުން ދިއްމަތަކަށް ނުދިފުން ބައިކޮށްފައި ސަލާމްދިނުމަށްފަހު، ކުރުސަޖިދަ ޖެހުން މިދާގޮތުންކުރި ބޭނުންވާތެއް ޒިޔާދަކުރުމުގެންނެވެ.

ސަލާމްދިނުމަކަ އުނިވުމާއި އަދާކޮށްފައި ސަލާމްދޭނިއެވެ. އެއަށްފަހު އެބަޔަކު ސަލާމްދިނުމަށްފަހު ކުރު ސަޖިދަ ޖެހޭނީއެވެ. އެހެން އަޅުގަނޑުމެންނާ ރައްކާތެރިވާނެ މިއެވެ."

ދެވަނައީ: ނަމާދުން އިސްވުން (ނުވަތަ ނަމާދުން މަދުވުން)

ހ. ނަމާދުގެ ރުކުނެއް މަދުވުން

ނަމާދުކުރާ މީހާ އޭނާގެ ނަމާދުން ރުކުނެއް އަޅައިލިނަމަ(އުނިވެއްޖެނަމަ)، އެއީ މިސާލަކަށް ޤަޞްދުގައި ކަމުގައިވިޔަސް، ނުވަތަ ހަނދާން ނެތިގެން ކަމުގައިވިޔަސް ބަރަހް ބަން ތަކްބީރު (ނަމާދު ފަށަމުން ކިޔާ الله އަކްބަރު) ކަމުގައިވާނަމަ، އޭނާއަށް ނަމާދެއް ނުވެއެވެ. ސަބަބަކީ އޭނާގެ ނަމާދު އޭނާއަކަށް ނުފެށެއެވެ. (އެހެނީ ނަމާދުގެ ތަކްބީރަކީ ވަދެވޭނީ އިޙްރާމްބަން ތަކްބީރު ކިޔައިގެންނެވެ.)

ބަރަހް ބަން ތަކްބީރު ނޫން އެހެން ރުކުނެއް ކަމުގައި ވާނަމަ، ޤަޞްދުގައި ދޫކޮށްލައިފިނަމަ ނަމާދު ބާޠިލުވާނެއެވެ.

އަދި (ރުކުނެއް) އޮޅިގެން ދޫކޮށްލުވެއްޖެނަމަ، އެ ރުކުން އަދާކުރާ މަޤާމަށް ދެވަނަ ރަކުޢަތުން ޤިރާއަތްކުރިނަމަ، އެރަކުޢަތުގެ ބަދަލުގައި ރުކުން އުނިވި (ކުރީގެ) ރަކުޢަތް ބާޠިލުވާނެއެވެ. ދެން (ދެވަނަ ރަކުޢަތް) ކުރީގެ އަންނަނިވި ރަކުޢަތުގައެވެ. (އެބަހީ: ކުރަމުންއައި ރަކުޢަތްވާނީ ފުރަތަމަ ރަކުޢަތަކަށެވެ. ބާޠިލުވީ ރުކުން އުނިވުމުގެ ސަބަބުންނެވެ.)

ދެވަނަ ރަކުޢަތުން (ރުކުނުގެ މަދުވުން) ބާޠިލުވެފައިވާކަމުގައި ވާނަމަ، ދެވަނަ ރަކުޢަތުން ރުކުނަކަށް އަދުން ރުޖޫޢަވާ އެރުކުން ދެން އޭގެ ފަހު ބައި އަދާކުރުން ހަމަވެއެވެ. މި ދެ ހަރަކާތުގައިވެސް ވާޖިބުވެގެންވާނީ ސަޖްދަތުއްސަހްވު ކުރު ސަޖިދަ ޖަހުމެވެ.

<u>އޭގެ މިސާލެއް:</u>

މީހަކު ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގެ ދެވަނަ ސަޖިދަ (އެއީ ރުކުނެއް) ހަނދާން ނެތިއްޖެއެވެ. އޭގެ މަތިން ހަނދާންނެތިގެން ދެވަނަ ރަކުޢަތުގެ ދެ ސަޖިދަ ދެމެދުގައި އިށީނދެގެން އިށީނދެއެވެ. އޭރަށް ފުރަތަމަ ރަކުޢަތް ބާޠިލުވެއްޖެއެވެ. އަދި ދެވަނަ ރަކުޢަތް ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގެ މަޤާމުގައި ކުރާނީއެވެ. (އެބަހީ: ދެވަނަ ރަކުޢަތް ކުރާނީ ފުރަތަމަ ރަކުޢަތް ކުރާގޮތަށެވެ.) އެރަކުޢަތް ބަދަލުވީ އެއީ ފުރަތަމަ ރަކުޢަތް ކަމުގައެވެ. އަދި އެމީހަކު ނަމާދު ފުރިހަމަކޮށް (އެބަހީ: އެހެންނަމަވެސް ދެވަނަ

ރަކުޢަތްތަކުން ނަމާދުގެ ބައިން އެއްބައި ފުރިހަމަކޮށްލާން) ނިންމާނީއެވެ. އަދި ސަލާމްދޭނީއެވެ. އެއަށްފަހު ކުރު ސަޖިދަ ދެ ޖަހައި ސަލާމްދޭނީއެވެ.

އެހެން މިސާލެއް:

މިސާލު ދެވަނަ ސަޖިދަ އަދި ދެސަޖިދަ ދެމެދުގައި އިށީނުން ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގައި ހަނދާންނެތިގެންނެވެ. އެކަން ހަނދާންވީ ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި ރުކޫޢުން އިޢުތިދާލަށް ތެދުވިތަނާއެވެ. ދެން އޭނާގެ މައްޗަށްވަނީ އަލުން (ފުރަތަމަ ރަކުޢަތަށް) ރުޖޫޢަވެ ދެސަޖިދަ ދެމެދުގައި އިށީނދެ، އަދި (ދެވަނަ) ސަޖިދަކުރުމެވެ. ދެން (ދެވަނަ ރަކުޢަތަށް ތެދުވެ އެބަދަލުން) ނަމާދުކޮށް ނިންމާ ފުރިހަމަކޮށްލާން ސަލާމްދޭނީއެވެ. އެއަށްފަހު ކުރު ސަޖިދަދެ ޖަހައި ސަލާމްދޭނީއެވެ.

ނ. ނަމާދުގެ ވާޖިބެއް އުނިވުން:

ނަމާދުގެ ވާޖިބެއް ޤަސްދުގައި އަޅައިލިނަމަ، އޭނާގެ ނަމާދު ބާޠިލުވާ ހުއްޓެވެ. ދެން ހަނދާން ނެތިގެން އުނިވެއްޖެނަމަ އަދި އެވާޖިބު އަދާކުރަންޖެހޭ މަޤާމުން ނުދަނީސް ހަނދާން ވެއްޖެނަމަ ވާޖިބު އަދާކުރަންވާނެއެވެ. އޭނާގެ މައްޗަށް އެއްވެސް ކަމެއް ކުރާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. (އެބަހީ އެކަމުގެ ސަބަބުން ކުރުސަޖިދަ ޖަހާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ.)

ދެން ހަނދާންވީ އެވާޖިބު އަދާކުރަންޖެހޭ މަޤާމުން ވަކިވެ އޭނާ ރުކުނަކަށް ވާޞިލުވުމުގެ ކުރިން ކަމުގައި ވާނަމަ، އެވާޖިބަށް ރުޖޫޢަވެ އެކަން އަދާކޮށް ނަމާދު ފުރިހަމަކޮށްލާން އަދި ސަލާމްދޭނީއެވެ. އެއަށްފަހު ކުރު ސަޖިދަދެ ޖަހައި ސަލާމްދޭނީއެވެ.

އަދި ދެން ހަނދާންވީ ދެން އޭނާ ރުކުނަކަށް ވާޞިލުވުމުގެ ފަހުން ކަމުގައި ވާނަމަ، އެވާޖިބަށް އެނބުރޭނެއެވެ. އެހެން ރުޖޫޢަވާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. އަދި ނަމާދުކުރިއަށް ގެންގޮސް (އައްތަހިއްޔާތު) ކިޔައި ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ދެ ސަޖިދަ ޖަހާނީއެވެ.

އޭގެ މިސާލެއް:

މިސާލު ފުރަތަމަ އައްތަހިއްޔާތުގެ މަތިން ހަނދާން ނެތިގެން ދެވަނަ ރަކުޢަތުގެ ދެވަނަ ސަޖިދައިން ތެދުވެ ތިންވަނަ ރަކުޢަތަށް ތެދުވުމަށް އުޅެނިކޮށް ކުރިން ހަނދާންވެއްޖެނަމަ

ހަމަޖެހިލައި، އައްތަޙިއްޔާތުގައި އިށީނާނީއެވެ. އެއަށްފަހު އޭނާ ނަމާދު ފުރިހަމަކުރާނީއެވެ. އޭނާގެ މައްޗަށް ކުރު ސަޖިދަޖެހުމެއް ނުވެއެވެ.

ދެން ތެދުވެ ފުރިހަމައަށް ތެދުނުވެވިގެން އުޅުނިކޮށް ހަނދާންވެއްޖެނަމަ، އައްތަޙިއްޔާތަށް ރުޖޫޢަވެ އިށީނދެ، އައްތަޙިއްޔާތު ކިޔާނީއެވެ. އެއަށްފަހު ނަމާދު ފުރިހަމަކުރުމަށްފަހު ކުރުސަޖިދަ ޖަހައި ސަލާމްދޭނީއެވެ. (އެބަހީ ކުރު ސަޖިދަޖަހާނީ ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިންނެވެ.)

ދެން އޭނާގެ މައްޗަށް އައްތަޙިއްޔާތު ހަނދާންވީ ތެދުވެ (ފާތިޙާގައި) ހަމަޖެހުން ކުރުމައިވާނަމަ، އައްތަޙިއްޔާތު އަދާކުރާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. އައްތަޙިއްޔާތަށް ރުޖޫޢަވާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. ނަމާދު ފުރިހަމަކުރުމަށްފަހު ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ކުރު ސަޖިދަ ޖަހާނީއެވެ.

އެކަމުގެ މައްޗަށް ވާ ދަލީލު

އެއީ ބުޚާރީ އަދި މުސްލިމް ބޭކަލުން ރިވާކުރައްވާފައިވާ (އަންނަނިވި) ޙަދީޘެވެ. ޢަބްދުﷲ ބިން ބުޙައިނާ رضي الله عنه ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.

(أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِهِمُ الظّهْرَ، فَقَامَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الأُولَيَيْنِ لَمْ يَجْلِسْ، فَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ حَتَّى إِذَا قَضَى الصَّلاَةَ وَانْتَظَرَ النَّاسُ تَسْلِيمَهُ كَبَّرَ وَهُوَ جَالِسٌ، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ، ثُمَّ سَلَّمَ) [5]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ނަބިއްޔާ ﷺ އެބޭކަލުންނާއިގެން ޒުހުރު ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ފުރަތަމަ ދެރަކުޢަތުގައި (އެބަހީ ދެވަނަ ރަކުޢަތުގެ ނިންމަވާފައި އައްތަޙިއްޔާތަށް) އިށީނދެވަޑައިނުގެން (ތިންވަނަ ރަކުޢަތަށް) ތެދުވެވަޑައިގެންފިއެވެ. އަދި މީސްތަކުންވެސް އެކަލޭގެފާނާއި އެކު ތެދުވެއްޖެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ނިމިވަޑައިގަތުމުން ސަލާމްދެއްވުމަށް މީސްތަކުން މަޑުކުރިއިރު (ދެން އެކަލޭގެފާނު ސަލާމްދެއްވުމުގެ ކުރިން) އިށީނދެވަޑައިގެން އިންނަވައި ތަކްބީރު ކިޔުއްވައި ސަލާމް ދެއްވުމުގެ ކުރިން ދެ ސަޖިދަ ޖެއްސެވި، އެއަށްފަހު ސަލާމްދެއްވައިފިއެވެ."

[5] (رواه البخاري في الأذان باب من لم ير التشهد واجبا...(829) و في السهو (1224، 1225) و في مواضع أخرى، و رواه مسلم في المساجد باب السهو في الصلاة ح(85) (570).)

ތިންވަނައީ: ޝައްކުވުން

ޝައްކަކީ އެއީ ދެކަމަކުންކުރެ ކޮންކަމެއްކަން ކަށަވަރު ނުކުރެވުނުކަމާއި މެދު (ނުވަތަ ވިކަމާމެދު) ހަމަޖެހުންނުވުމެވެ.

ޢިބާދަތްތަކުގައި (އަޅުކަންތަކުގައި) ޝައްކު ތިންހާލަތެއްގައި އެއަށް ބަލާކަށް (ރިޢާޔަތްކުރާކަށް) ނުޖެހޭނެއެވެ.

ފުރަތަމައީ: އެއްވެސް ހަޤީޤަތެއްނެތް ވަސްވާސްއެއްފަދަ ވަހުމެއް ދިމާވެއްޖެނަމައެވެ.

ދެވަނައީ: މިހެން ޝައްކުވުން ގިނަވުމެވެ. އެހެނީ އަޅުކަމެއްކުރާއިރަށް ޝައްކުކުރެވެއެވެ. (މިފަދައިން ޝައްކުބޭނުވުމެވެ.)

ތިންވަނައީ: އަޅުކަންކޮށް އަވަހިވުމަށްފަހު (ޝައްކުވެއްޖެނަމަ)، ހަމަޖެހުނު ކަމެއްގެ މައްޗަށް ބިނާކުރުމެވެ. (އެބަހީ: ހަމަޖެހުނުގޮތުން ދޫކޮށްލައި ޝައްކުވާ މައްސަލަބެހެއްޓޭނެ ކަމުއްކުރާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ). މިސާލަކަށް ދުރު އަރައި ބޭނުމާ އެކަމެއްގައި ހަމަޖެހޭ ކަމެއްގެ މައްޗަށެވެ.

އަނެއް މިޘާލެއް: މިހެން މެންދުރު ނަމާދުކުރިއެވެ. އޭގެ ނަމާދުކުރަން އަވަހިވުމުން ކުރުވި ތިން ރަކުޢަތްތޯ ހަތަރު ރަކުޢަތްތޯ ޝައްކުވެއްޖެއެވެ. މި ޝައްކަކީ އޭގެ ތިން ރަކުޢަތުގެ ހަތަރު ރަކުޢަތް ކަމަށް ހަމަޖެހިފައިވާ އޭރުން ނަމާދު (ތިން ރަކުޢަތް ހަތަރު ރަކުޢަތް ކަމުގައި) ހަމަޖެހިފައިވާ ފަދައިން (ރަކުޢަތް ހަތަރު ރަކުޢަތްތޯ)، ސަހްވާތިއްބާއެވެ. އެހެންނަމަ ކުރު ސަޖިދަ ޖެހޭނެއެވެ. ވީމާ އެކަން ހަމަޖެހިގެން ވެއްޖެ ދުނިޔެއިރުވެސް ކަމުގައިވާނަމަ، ނަމާދު އަލުންކުރަން ނުޖެހޭނެއެވެ.

މިހެން ހާލަތެއްގައި ޝައްކުވެއްޖެނަމަ އެ ޝައްކަކަށް ރިޢާޔަތްކުރަން (އެއީ ޝައްކެއް ކަމަށް) ބަލާނުޖެހޭނެއެވެ.

ނަމާދުގައި އުޅުނު ޝައްކު ދުރުކުރުމުގެ ގަވާއިދު ތިރީގައި ނު އުޅުނުނަމެވެ.

ފުރަތަމަ ބާވަތް: ޝައްކުވާ ދުރުކުރުން ކުރި ކަމެއް، އެންމެ ގާތްގައި ތަޙްޤީޤްކުރުމެވެ(އެބަހީ އެކަމުގެ ގައްޓަން ބަލައިލުމެވެ). ދެން އިތުރުކުރަންޖެހޭ ތަޙްޤީޤާ ގޮތުގެ ގައްޓަލަށެވެ. އޭގެ ގައްޓަން ބިނާކޮށް، ނަމާދު ނިންމައި ސަލާމްދޭންވީއެވެ. އޭރަށް ފަހު ކުރުސަޖިދަ ދެކޮޅު ސަލާމްދޭންވީއެވެ.

<u>އޭގެ މިސާލެއް:</u> މިހާރު މީހަކު ނަމާދު ކުރަނީއެވެ. ތިންރަކުޢަތްގައި އެއީ ދެވަނަ ރަކުޢަތްތޯ ނުވަތަ ތިންވަނަ ރަކުޢަތްތޯ ޝައްކު އުޅުނީއެވެ. ނަމަވެސް އޭނާގެ ބޭނުން ބެލުމުން އެއީ ތިންވަނަ ރަކުޢަތްކަމުގައެވެ. ދެން އެ ރަކުޢަތް ތިންވަނަ ރަކުޢަތުގައި ހަދާފައި، އޭގެ ފަހުން ރަކުޢަތެއްކޮށް ސަލާމްދޭންވީއެވެ. އޭރަށްފަހު ކުރު ސަޖިދަދެކޮޅު ސަލާމް ދޭންވީއެވެ.

<u>**އޭގެ ދަލީލު:**</u>

ޞަޙީޙް ބުޚާރީ އާއި ޞަޙީޙް މުސްލިމުގައި އަދިވެސް އެހެން ފޮތްތަކުގައި ޢަބްދުﷲ ބިން މަސްޢޫދު ﵁ ގެ ރިވާޔަތުން ވާރިދުވެފައިވާ އަންނަނިވި ޙަދީޘެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.

(إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلاَتِهِ، فَلْيَتَحَرَّ الصَّوَابَ فَلْيُتِمَّ عَلَيْهِ، ثُمَّ لِيُسَلِّمْ، ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ) [6]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު އޭނާގެ ނަމާދުގައި ޝައްކުވެއްޖެނަމަ، ރަނގަޅުގޮތް (ބޭނުން ބެލުމުގެ ގަސްތުގައި ދިޔުމަށް ތަހުގީގުކޮށްގެން) ހިޔާރުކުރުމަށްފަހު، އޭގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް ނަމާދު ނިންމާށެވެ. އޭރަށްފަހު ސަލާމްދޭށެވެ. އޭރަށްފަހު ދެ ސަޖިދަ(އެބަހީ ކުރު ސަޖިދަ) ޖަހާށެވެ." (ބުޚާރީގައި އައިސްފައިވާ ލަފުޒު)

[6] (متفق عليه. رواه البخاري في كتاب الصلاة، باب التوجه نحو القبلة (401)، رواه مسلم (572). كتاب المساجد، باب السهو في الصلاة.)

ދެވަނަ ބާވަތް: ޔަޤީންވުން ކުރި ޔަޤީނަކަށް ބިނާކުރުމުން.

އެބަނުން (އަމަލުކުރާނެ ގޮތަކީ) ކުރެވުނު އަދަދު މަދުމިންވަރުގެ މައްޗަށް ބިނާކުރުމެވެ. އޭގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް ނަމާދު ނިންމާނީއެވެ. ދެން ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ސަހުވީ ދެ ސަޖިދަ ސަޖިދަދޭނީއެވެ. (ނޯޓު: އެފަދައިން ކަނޑައަޅާފައި ހުންނަ ދެކޮޅުން ކުރި މަދުމިންވަރު ހަމަޔަޤީންވެފައިވާ ކުރެވިފައިވާނަމެވެ.)

އޭގެ މިސާލެއް: މިހާރު ޒުހުރު ނަމާދުކުރަނިކޮށް، ރަކުޢަތެއްގައި އެއީ ދެވަނަ ރަކުޢަތް ތިންވަނަ ރަކުޢަތް ކަމަށް ޝައްކުވެ އެކަށީގެން ޔަޤީނެއް ނެތް. ދެވަނަ ރަކުޢަތް ކަމުގައިވެސް، ތިންވަނަ ރަކުޢަތުގައި ކަމުގައިވެސް ބެލެވޭފަދަ. (ދެން ހަމަ ގޮތަކީ) އޭނާ ދެވަނަ ރަކުޢަތް ކަމުގައި ބަލައި، (އެރަކުޢަތްކަން) އެރަކުޢަތުގައި (ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި) ތަޝައްހުދު ކިޔައި، ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ސަހުވީ ސަޖިދަ ޖަހައި ސަލާމްދޭނީއެވެ.

އޭގެ ދަލީލު:

އޭގެ ދަލީލަކީ ޞަޙީޙު މުސްލިމުގައި އަބޫ ސަޢީދު އަލްޚުދްރީ رضي الله عنه ގެ ރިވާޔަތުން ނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވި ޙަދީޘެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ.

(إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ، فَلَمْ يَدْرِ كَمْ صَلَّى ثَلَاثًا أَمْ أَرْبَعًا، فَلْيَطْرَحِ الشَّكَّ وَلْيَبْنِ عَلَى مَا اسْتَيْقَنَ، ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ، فَإِنْ كَانَ صَلَّى خَمْسًا شَفَعْنَ لَهُ صَلَاتَهُ، وَإِنْ كَانَ صَلَّى إِتْمَامًا لِأَرْبَعٍ كَانَتَا تَرْغِيمًا لِلشَّيْطَانِ) [7]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ މީހަކު އޭނާގެ ނަމާދުގައި ޝައްކުވެގެންފަހު، އޭނާއަށް ކުރެވުނީ ތިންރަކުޢަތްތޯ ހަތަރު ރަކުޢަތްތޯ ނޭނގިއްޖެ ކަމުގައިވާނަމަ، ފަހެ ޝައްކު

[7] رواه مسلم في صحيحه: 571

ދުއްވާގާނެވެ.(އެބަހީ އެންމެ މަދުވިޔަސް އެއީ ހަތްނުވާ ކަމުގެ މައްޗަށް ނިންމައި ޝައްކު ފުރާގާނެވެ.) އަދި ބޭނުންތަކުވާ މިންވަރުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް (ނަމާދުކޮށް)، އެހެން ފަހު ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ދެ ސަޖިދަ(ކުރު ސަޖިދަ) ޖަހާހުރިކަމެވެ. (އެހެންފަހު) އޭނާކުރީ ފަސްތަހުއްޔާތު ކިޔުމުގައިވާނަމަ، (ކުރު ސަޖިދަ ޖެހުމުގެ ސަބަބުން) އޭނާގެ ނަމާދު ފަސް ތަހުއްޔާތު އެވަނީ ހިރިއަދަދަށް(ދޫކޮށް ގެއްލޭ) އަދާކުރިފަދައެވެ. އަދި އޭނާ ކުރީ ހަމަތަ ތަހުއްޔާތުކިޔުމަށްފަހު، އެއީ ޝައްކާތާއި ދޫކުރެވޭ ކުރުސަޖިދައެވެ."

އިމާމު ތަހިއްޔާގައި ވަނިކޮށް، މީހަކު އައިސް ކޮބައިތުރުވެ، އިހުރާމް ބަން ތަކުބީރު ކިޔައެވެ. އެހެންނަމަވެސް އޭނާ ތަހިއްޔާތު ދެއެވެ. މި ޙާލަތުގައި ތިބީން ޙާލަތުގައި ދެއްވީ ބޭކު ނަމާދުއަޖިވެ.

ފުރަތަމައީ: އިމާމު ތަޙިއްޔާން ތަކުބީރުގެ ކުރިން، އިމާމާއި އެކު ތަޙިއްޔަ ލިބުނުކަން ޙަޤީގަތުގައެވެ. އޭރުން އޭނާއަށް (ޖަމާޢަތުގެ) ތަހިއްޔާ ލިބުނީއެވެ. އަދި ސުއާލަކަށް ފާޟިލާ ލިބުން އޭނާގެ ލިބެއިން އެއްވެދިރިއެވެ. (ޝަރީޢަތުގިނަސް ތަހިއްޔާ ލިބުނީއެވެ.)

ދެވަނައީ: އިމާމު ތަޝައްހުދުގެ ކުރިން އޭނާއަށް(ޖަމާޢަތުގެއަށް) ތަހިއްޔާ އިމާމުގެއި އެކު ގައްވާނުލާކަން ޙަޤީގަތުގައެވެ. އެހެންކަމުން އޭނާއަށް އެތަހިއްޔާ ގެއްލިނީއެވެ. (އެތަހިއްޔާ އަލުން އަދާކުރަން ޖެހޭނެއެވެ)

ތިންވަނައީ: އިމާމު ތަހިއްޔާގައި ވަނިކޮށް އިމާމާއި އެކު ގައްވާލިބާމާ ނުވަތަ ސޫނުގެ ޝައްކުވެފައެވެ. އިމާމާއި އެކު ތަހިއްޔާ ލިބުނުކަމަށް ތަހިއްޔާ ލިބޭ ހެއްޖެވެ. (އެތަހިއްޔާ އަލުން އަދާކުރަން ނުޖެހޭނެއެވެ.) އަދި އިމާމާއި އެކުގައި ތަހިއްޔާ ގައްވާލިބުމުގެ ކުރިން އިމާމު ތަޝައްހުދަށް ތަހިއްޔާ ގެއްލިނީއެވެ.

މިމަސްއަލާ ދުރުތަކު ކުރު ތަކުރާރު ބަހުވެފައިޖެހޭނަމަ (އެބަހީ ބޭނުން ކުރުވެފައިވާ މިހިނދުކަމާކަން ހައްޔާނުވެފައިޖެހޭނަމަ) އޭރުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް ނަމާދު ނިންމައި ސަލާމްދީނީއެވެ. އެހެންފަހު ކުރު ސަޖިދަޖަހައި ސަލާމްދީނީއެވެ. ނަމާދުން އެއްވެސް ދިންވަރެއް ނުގެއްލާ ބަރަކާތާއި ގުޅިގެން. އެ ހާލަތުގައި އޭނާގެ މައްޗަށް ކުރު ސަޖިދަ ޖަހުމަކުން ވާޖިބެއް ނުވެއެވެ.

ދެކޮޅުން ކުރެ ކޮޅެއްކަން ބުރަ ނުވެވިއްޖެނަމަ، އެންމެ މަދުވެސް ވަރު(ޔަޤީނުންވާގޮތް ކުރެވުނު މިންވަރު)ގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް (އެއީ ރަކުޢަތްތައް ނުކުރެވުނު ކަމުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް)، ނަމާދު ނިންމައި، (ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން) ކުރު ސަޖިދަ ދެކޮށް، ސަލާމްދޭނީއެވެ.

ސަލާމް ދިނުމުގެ ކުރިން ޝަރުޢު ފިޔަވައިފާ ހަދާނީ ކިހިނެއް؟

އިތުރު ނުކުތާއެއް: މަތީގައި ބަޔާންވި ޙަދީޘުގައިވާ ފަދައިން ނަމާދުގައި ޝައްކުވެ އެކަމުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް، ނުވަތަ އެންމެ މަދުވެސްވަރު(ޔަޤީނާ މިންވަރުގެ) މައްޗަށް ޢަމަލުކޮށް ނުވަތަ ބޭނުން ބުރަވެވޭ ކޮޅަށް ބިނާކޮށް ނަމާދުކުރުމަށްފަހު ގޮސް، (ނަމާދު ނިންމުމުގެ) އާސާސަށް ނަމާދު ކުރެވުނީ ބުރަބަރަށް ކަމަށް، އިތުރަށްވެސް އެއީ މަދުކޮށްވެސް ނުކުރެވޭކަން ޔަޤީންވެއްޖެނަމަ، އޭނާގެ މައްޗަށް ކުރު ސަޖިދަޖެހުމެއް ނުވާނެއެވެ. އެއީ (ޙަންބަލީ)މަޛްހަބުގައިވާ އެންމެ އިތުބާރުހިފޭ މަޝްހޫރު (ފިޤުހީ ރިވާޔަތުގައި ވާ ފަދައިން) ސަޖިދަ ޖެހުން ލާޒިމުވާނީ ސަބަބު ކުރުމާ ޝައްރު ފިލުމުގެ ސަބަބުންނެވެ.

އަނެއް ރިވާޔަތުގައި ބުނެފައިވެ: އޭނާގެ މަތިން ސަޖިދަ ޖެހުން ފިޔަވައިގެން ނުދާނެއެވެ.(ޔަޤީން ވިޔަސް ސަޖިދަ ޖެހުން ޖެހޭނެއެވެ. އެއީ) ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަދީޘް ބަލާފައިވާ ފަދައިން ޝައިތާނާ ގައި ދެކޮޅުހެދުމުގެ މައްޗަށެވެ. (ޙަދީޘް ބަލާފައިވާ ވެއެވެ.

(وَإِنْ كَانَ صَلَّى إِتْمَامًا لِأَرْبَعٍ كَانَتَا تَرْغِيمًا لِلشَّيْطَانِ) [8]

މާނައީ: "އަދި އޭނާ ކުރީ ހަތަރު ރަކުޢަތް ފުރިހަމަކުރުމަށްނަމަ، އެއީ ޝައިތާނާއާއި ދެކޮޅަށް ހެދުނު ދެސަޖިދައެވެ." (އެބަހީ: މިތަނުގައި ދަރިފުޅު ނާރާ ވަޖެހުމާ އެއްވަރަށް ކުރެވުނު ކަމުގައިވިޔަސް

[8] رواه مسلم (571). كتاب المساجد، باب السهو في الصلاة

އެއީ ޝަރީޢަތާއި ދެކޮޅަށް ޖެހޭ ސަޖިދައެކެވެ. މިބަސްފުޅެވެ. އެހެނީ އެސަޖިދައިން އުނިކަމެއްނުވެއެވެ.)

ސަލަބަޔާ އާންގެ ނަމާދު ކުރިއިރު، ނަމާދުގެ ބައެއް ޝަރުޠުތަށް ހުރި ކުރިޔަސްވެ. ރާޖިޙު ޤައުލަކީ މިއެވެ. (އެބަހީ އިސްލާމް ބަލާނުލާ ދިޔަ ދެ ގޮތުގެ ބޭނުމިން އެއްގޮތް ރަނގަޅު ބުނުމަކީ މިއެވެ.)

<u>**އޭގެ ފިލާވަޅު:**</u> މިހެނު ނަމާދު ކުރަމުން ދަނިކޮށް އާދާ ކުރަމުން އެދަނީ ދެވަނަ ރަކުޢަތުގެ ނުވަތަ ތިންވަނަ ރަކުޢަތުގެ ޝަހްދު އިށީނުމަށްޓަކައެވެ. އަދި ޝަހްދުގެ ދެކޮޅުން ކުރި އެއްގޮތަށް ތަކުބީރު ބަރަކަތްތެރިވެވަޑައިގެން ހުރެ (ކުރުމުން ގަދަމިންވަރަކީ ތަކުބީރު ބަލަން ނުކުރެއި)، އޭގެ ގޮތުގައި ބޭނުމްވާ ނަމާދު ފުރިހަމަކުރުމަށެވެ. އަދިހެންނަމަ އާންމުން ތަކުބީރުގައި (ޝަހްދު އުފެދުން އިށުމ) ތަކުބީރު ބަހާރުދުގައިވެސް އާންމުން ކުރުމެއް ދަށަށް ތަކުބީރުގައިވާގޮތެވެ. (ބަސްބަހާ) މަޖުލިސްގައިވާ ތަޢުލީމު ޤަބޫލުކޮށް އެގޮތުގައި ކުރު ސަޖިދަ ޖަހަން ނުޖެހުމެވެ.

(ނަމަވެސް) ދެވަނަ ޤަޢުދާގައިވާ ފަދައިން އާންމު ޖަމާޢަތް ސަލާމުދިނުމުގެ ކުރިން ކުރު ސަޖިދަ ޖަހަން ޖެހެއްސަވައެވެ. އެއީ އަހުލުސުންނަ (އިބްނު އަލްމުންޛިރު ﵀) ޙާޖިރުކޮށް ބަސްފުޅުގެ ބަސްފުޅުގެ މައްސަލައެވެ.

އިމާމުގެ ފަހަތުގައި ތިބޭ މައުމޫމުންގެ މައްސަލަ ކުރު ސަޖިދަޖެހުން

އިމާމު ކުރެއް ކޮންމެހާލަތެއްގައިވިޔަސް، މައުމޫމުންގެ މައްސަލަ ކުރުސަޖިދަކުރައްވައިފިނަމަ އިމާމަށް ތަބާވާން ޖެހޭނެއެވެ. (އިމާމާގެ ފަހަތުން ކުރުސަޖިދަ ޖަހަން ޖެހޭނެއެވެ.) އެއީ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަންނަނިވި ޙަދީޘް ބަސްފުޅުގެ ދަލީލުންނެވެ

(إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَلَا تَخْتَلِفُوا عَلَيْهِ)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އިމާމާ ހަދާފައިވަނީ ކުރިމަތިވެގެން އާންމުން ތަބާވުމަށެވެ. އިމާމުއާއި ޚިލާފުވެ ނުވާށެވެ."

މަތީގައިވާ ބަސްފުޅުން ފެނިގެން (وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا) މާނައީ: "އަދި އިމާމު ސަޖިދަޖެހުމުން، ތިޔަބައިމީހުން ސަޖިދަ ޖަހާށެވެ." މިފަދައިން ރަސޫލާ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވުމާއި ހިސާބަށެވެ.

މުއްތަފަޤުން ޢަލައިހި (މުއްތަފަޤުން ޢަލައިހި މިބަސް މުސްލިމް ރިވާކުރައްވާ، އެއް ބުޚާރީ ބަޔަކު ނޫނީ އަދި ބުޚާރީ މުސްލިމްގެ ރިވާކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘް. އެއީ އެއްގޮތަށް ވިދާޅުވާ ރަސޫލާ ރަސޫލަކު ގޮތް ގޮތުގެ ޙަދީޘްތަކެވެ (ބުޚާރީ ގޮތުގެ، ނަމަވެސް މާނައީ ހަމައެކަނި) ބުނެވެ). އެއީ އަބޫ ހުރައިރާ رضي الله عنه ގެ ރިވާޔަތުންނެވެ.[9]

ނަމާދު އެއްކޮށް ގެއްލުނު މީހުންނަށް ކުށު ސަޖިދައަށް އިމާމަށް ތަބާވާން ޖެހެނީތޯ؟

ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން އިމާމު ކުށުސަޖިދަ ޖެހިޔަސް، އަދި ފަހުން ޖެހިޔަސް، މައްމޫމުންގެ މައްޗަށް އިމާމަށް ތަބާވުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ނަމާދު އެއްކޮށް ގެއްލުނު މީހުންނަށް ސަބަބުން ގެއްލުނު ބައި ފުރިހަމަކުރާ މީހުން ވުނުވީއެވެ. ފަހަ އުނދާލ މައްސަލައަކީ (ސަލާމްދިނުމަށްފަހު ޖަހާ) ސަޖިދައަށް ތަބާވާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. އެއީ އިސްވެދިޔަ ބައިން (އުނިވިބައި އަދާކުރަން) ފެށުން އުޅުނު ސަބަބުންނެވެ. އޭނާއަކަށް އިމާމާއި އެކީ ސަލާމް ނުދެވޭނެއެވެ. (އެއީ ނަމާދު ފުރިހަމަކުރުން އަޅުގަނޑު ނަމާދުން ގެއްލުނު ހިސާބު އަދާކުރަން އޮތުމަށް ޖެހުމުގެ ސަބަބުންނެވެ. އުޒުރުވެރި މީހަކު ކުރާކަށްއެވެ.) އެކަމުގެ ސަބަބުން (އޭނާގެ މައްސަލަ) ވަނީ ގެއްލުނު ހިސާބު އަދާކޮށް ސަލާމްދިނުމުގެ. އެހެންކަމުން ކުށު ސަޖިދަ ޖަހައި ސަލާމްދެނީއެވެ."

އާދެ މިސާލަކަށް: މީހަކު އިމާމުގެ ފަހަތުން (ޖަމާޢަތުންވަނީ) ފަހު ރަކްޢަތުގައެވެ. އޭރު އިމާމުގެ މައްޗަށް ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ސަޖިދަ ޖެހުމެއް އެބަވެއެވެ. ނަމާދުން ފަހު ރަކްޢަތެއް ގެއްލުނު މީގެ

[9] رواه البخاري في الجماعة، باب إنما جعل الإمام ليؤتم به (657)، و مسلم في الصلاة، باب ائتمام المأموم بالإمام (412)، و زيادة: ((وإذا قرأ فأنصتوا)) عند أبي داود في الصلاة، باب الإمام يصلي من قعود (604)، و النسائي في الافتتاح (920) و ابن ماجه (846)، و الإمام أحمد (420/2)

މައްޗަށްވަނީ، އިމާމު ސަލާމްދިނުމުން ތެދުވެ، އެހެނަސް (ނަމާދުން) ފައްތާލި ބައި އަދާކުރުމެވެ. އޭނާގެ މައްޗަށްކަން އިމާމާއި އެކުގައި (ސަޖިދައިގެ ކުރު) ސަޖިދަކުރުމަކުން ނުވެވެ. ދެން އެހެން ފައްތާލި ބައި އަދާކުރުމަށްފަހު (ނަމާދު ނިންމައި) ސަލާމްދޭނީއެވެ. ކުރު ސަޖިދަ ޖަހާނީ ސަލާމްދިނުމަށްފަހުއެވެ.

އިމާމު ކުރެއްނުކޮށް ހުއްޓައި މައުމޫމުން ކުށެއް ކުރެވިއްޖެއްޔާ ހަދާނީ ކިހިނެއް؟

އިމާމު ކުރެއްނުކޮށް ހުއްޓާ(ނަމާދުގައި) ކުށްކުރުވީ މައުމޫމުން ކަމުގައިވާނަމަ، އެއާއެކުގައި ނަމާދުން އެއްވެސް މިންވަރެއް އުނިނުވާނަމަ، އޭނާގެ މައްޗަށް ކުރުސަޖިދަ ޖެހުމެއްނުވެއެވެ. އެހެނީ ކުރުސަޖިދަ ކުރުވިކަމުގައިވާނަމަ، އިމާމާ ހިމާޔަތްކުރު އަދި އިމާމަށް ތަބާވުން ވާޖިބުވާތީއެވެ. އެހެންކަމުން ނަބިއްޔާ ﷺ ފުރަތަމަ އައްޒަބްއާރުގައި އިނީނު ވަޔަކަމުން ހަނދުމަފުރޭ ނުބެލެން ތެދުވެ ވަޔަކަމުން، ބަރާބަރު ތަކުރާރުވުން ފުރަތަމަ އައްޒަބްއާރުގެ ދަރުސްއަވައި ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ފަހަތުން ތެދުވެ ވަޔަކަމެއެވެ. އެތަކުރާރު އިނިނީތިވަޔަނުގައި ތަބާވެ އެކަކަށް ފަހަނަ ވަޔަކަމުގައި، އަދި އެކަކަށް ފަހަނައި ހިފާހަމަކުރަބަހެވެ.

ދެން އެހެން ނަމާދުން ބައެއް ފައްތާލިމީހާ، އެހާ އިމާމާއެކު ކުރުސަޖިދަ ޖަހަންޖެހޭ ކުރެއްކޮށްފިނަމަ، ނަމަވެ ފަހުން ފައްތާލި ބައި އަދާކުރަނިކޮށް ކުށެއްވެއްޖެނަމަ، އެހެން މަތިން ކުރު ސަޖިދަ ޖަހުން ނަމާދުހިޖެވެ. (ކުރު ސަޖިދަ ޖަހަންޖެހޭނެއެވެ.) ނަމާދުން ފައްތާލި ބައި އަދާކުރުމަށްފަހު، އިސްވެދިޔަ ތަފްސީލާ އެއްގޮތަށް ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ނުވަތަ ސަލާމްދިނުމުގެ ފަހުން ކުރު ސަޖިދަ ޖަހާނީއެވެ.

<u>އަށް މިސާލެއް:</u>

މައުމޫމުން ރުކޫޢުގައި (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ) ކިޔަން ހަނދާން ނެތުނީއެވެ. އެހެން ނަމާދުން އެއްވެސް ބައެއް އުނިނުވެއެވެ (ނަމާދު ފުރިހަމަކޮށް ދެއްވާލިއެވެ). އެހެން އެހެން

މައްޗަށް އެއްވެސް ކުރުސަޖިދަޖެހުމެއް ނުވެއެވެ. ދެން ރަކުޢަތެއް ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ގިނައިން ދައްވާނުލި ކަމުގައިވާނަމަ، އެބައި އަދާކުރުމަށްފަހު، ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ކުރުސަޖިދަ ޖަހާނީއެވެ.

ދެވަނަ މިސާލު:

މައުމޫމަކު އިމާމުގެ ފަހަތުގައި މެންދުރު ނަމާދުކުރަނީއެވެ. އިމާމު ހަތަރުވަނަ ރަކުޢަތަށް ތެދުވުމުން މައުމޫމު އެއީ ފަހު ރަކުޢަތް ކަމަށް ހީކޮށް (އައްތަޙިއްޔާތަށް) އިށީނުނެވެ. ދެން އިމާމު ތެދުވިކަން އެނގުމުން ތެދުވެއްޖެއެވެ. ދެން އޭނާގެ ނަމާދުން (އެއްވެސް ބައެއް) އުނިނުވާކަމުގައިވާނަމަ، އޭނާގެ މައްޗަށް ކުރު ސަޖިދަ ޖެހުމެއް ނުވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އޭނާއަށް ރަކުޢަތެއް ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ގިނައިން ދައްވާނުލިކަމުގައިވާނަމަ، އެބައި އަދާކުރުމަށްފަހު ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ކުރުސަޖިދަ ޖަހައި ސަލާމްދޭނީއެވެ. ކުރުސަޖިދަ ޖަހަން ޖެހެނީ އިމާމު ހަތަރުވަނަ ރަކުޢަތަށް ތެދުވިއިރު އޭނާ އިށީނުން އިތުރުވުން އިތުރުކުރުމުގެ ސަބަބުންނެވެ.

ރިސާލާގެ ޚުލާޞާ

އިސްވެދިޔަ މައުލޫމާތުގެ އަލީގައި އަޅުގަނޑުމެންނަށް އެނގިގެން ދިޔައީ ހުތު ސަޖިދަ ބައެއް ފަހަރު ޖަހަންޖެހެނީ ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރީންނެވެ. އަނެއްބައި ފަހަރު ސަލާމްދިނުމަށް ފަހުގައެވެ.

ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ހުތުސަޖިދަ ޖަހަންޖެހެނީ ދެ ހާލަތެއްގައެވެ.

ފުރަތަމައީ: (ނަމާދުން) އުނިވެއްޖެނަމައެވެ. (ދަލީލަކީ) ޢަބްދުﷲ ބިން ބުޙައިނާ ؓ ގެ ރިވާޔަތެވެ.

ހަމަކަށަވަރުން ނަބިއްޔާ ﷺ ފުރަތަމަ އައްތަޙިއްޔާތު ދޫކޮށްލެއްވުމުގެ ސަބަބުން ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ހުތުސަޖިދަ ޖެއްސެވިއެވެ. އެރިވާޔަތުގެ ތަފްޞީލް ކުރިން އިސްވެދިޔައީއެވެ.

ދެވަނައީ: ޝައްކުކުރުމަށްފަހު ޔަޤީންކަމަކަށް ބިނާކުރެވިދާނެކަމެއް ނުވެއްޖެނަމައެވެ. (ދަލީލަކީ) އަބޫ ސަޢީދުލް ޚުދްރީ ؓ ގެ ރިވާޔަތެވެ. އެއީ މިފަދަ ނަމާދުގައި ކިތައްވަރު ރަކުޢަތްކަމެއް ނޭނގޭ ޝައްކުވެއްޖެ ނަމަވެސް ހަމަހަމަކަމާއި ރަނގަޅު ގޮތަށް ބަލާނަމަ، ނަބިއްޔާ ﷺ އަމުރުކުރެއްވީ ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން (ހުތު ސަޖިދާ) ދެސަޖިދަ ޖަހަން. ބަޔާންވެގެން ދިޔައީ ވާހަކަ ހިނގައްޖެއެވެ.

އަދި ސަލާމްދިނުމުގެ ފަހުން ހުތު ސަޖިދަޖަހަންޖެހެނީ ދެހާލަތެއްގައެވެ.

ފުރަތަމައީ: (ނަމާދަށް) އިތުރުވެއްޖެނަމައެވެ. (ދަލީލަކީ) ޢަބްދުﷲ ބިން މަސްޢޫދު ؓ ގެ ރިވާޔަތެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ ގެންދެވި ނަމާދުން ފަސްރަކުޢަތް ކުރައްވައިފިއުމުން، ސަލާމްދެއްވުމުގެ ފަހުން ހަނދާންކޮށްދެއްވުމުން (ހުތު ސަޖިދައިގެ) ދެސަޖިދަ ޖެއްސެވުމެވެ. ސަލާމްދެއްވީމާއެވެ. އަދި ސަލާމްދިނުމަށްފަހުގައި ހުތުސަޖިދަ ޖެއްސެވީ، ސަލާމްދިނުމަށްފަހު އެނގިގެން ކަމުގައި ބަޔާންވެގެން ދެއެވެ. އެހެންކަމުން އާންމު ގޮތުގެ މައްޗަށް އެކަމުން ދަލީލުކުރެއެވެ. އެހެންކަމުން

ހަމަކަށަވަރުން ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން އެނގުނަސް އަދި ފަހުން އެނގުނަސް އިޢުތިބާރުވެއްޖެނަމަ، ކުރު ސަޖިދަ ޖަހަންޖެހޭނީ ސަލާމްދިނުމަށްފަހުގައެވެ.

އެގޮތުން: ނަމާދު ފުރިހަމަ ނުވަނިސް ހަނދާން ނެތިގެން ސަލާމްދިނުމަށްފަހު، ހަނދާންވުމުން (ފުރިހަމަކުރާބައި) ފުރިހަމަކޮށްދިނުމުން، އޭނާއަށް އެވަނީ ނަމާދުގެ ވަގުތުގައި ސަލާމް އިތުރުކުރުވިފައެވެ. އެހެންކަމުން (ކުރު) ސަޖިދަޖަހަންވާނީ ސަލާމްދިނުމަށްފަހުގައެވެ. އެއީ އަބޫ ހުރައިރާ رضي الله عنه ގެ ހަދީޘްގެ މަތީންނެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ މެންދުރު ނުވަތަ ޢަޞްރު ނަމާދު ދެރަކުޢަތް ކުރައްވާފައި، ސަލާމްދެއްވުމުން ހަނދާންކޮށްދެއްވީމާ، (ކުރު ސަޖިދައިގެ) ދެސަޖިދަ ޖެއްސެވައި ސަލާމްދެއްވިއެވެ. ހަދީޘްގެ ޚަބަރު ކުރިން އިސްވެ ހިނގައްޖެއެވެ.

ދެވަނައީ: ޝައްކުވުމަށްފަހު (ޝައްކުވި)ދެކޮޅުން ކުޑަ ޢަދަދަށް ބިނާވުމުގެ ނަމަ (ޔަޤީންވެއްޖެނަމައެވެ.) ދަލީލަކީ އިބްނު މަސްޢޫދު رضي الله عنه ގެ ހަދީޘެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ނަބިއްޔާ ﷺ އެމީހުންގެ ނަމާދުގައި ޝައްކުވެއްޖެނަމަ، ޞަވާބު ބަލައިގެން ޔަޤީންކުރުމަށްފަހު ދެ ސަޖިދަ ނިންމާ ސަލާމްދޭށެވެ. އެހެންކަމުން (ކުރުސަޖިދައިގެ) ދެސަޖިދަ ޖަހައި ސަލާމްދޭށެވެ. އެބަހީ ކުރިން ބަޔާންވެ ހިނގައްޖެއެވެ.

(ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ކުރު ސަޖިދަ ޖަހަން ޖެހޭ ފަދަ ކަމަކާއި ސަލާމްދިނުމުގެ ފަހުން ކުރު ސަޖިދަ ޖަހަންޖެހޭ ފަދަ ކަމެއް، ނަމާދުގައި ކުރިވެއްޖެނަމަ ހަދާނީ ކިހިނެއް؟)

ނަމާދުގައި ދެކަން ޖަމާވެއްޖެނަމަ، އެއީ ސަލާމްގެ ކުރިން ސަޖިދަޖެހުމާއި އަދި ދެވަނަ މަޝްހޫރުގައި ސަލާމްގެ ފަހުން (ކުރު) ސަޖިދަ ޖެހުމެއް އައިސްފިނަމަ، އެކަމާއި ދެމެދު ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވަނީ ކުރު ސަޖިދަޖެހުން ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން އިސްވާނެކަމަށެވެ.

އެކަމުގެ މިސާލު: މެންދުރު ނަމާދުކުރަމުން ދިޔަ މީހަކު، ފުރަތަމަ ތަޝައްހުދުގައި ނުއިނދެ ތިންވަނަ ރަކްޢަތަށް ތެދުވެއްޖެއެވެ. އެހެންކަމުން ތިންވަނަ ރަކްޢަތް އެއީ ދެވަނަ ރަކްޢަތްކަމަށް ހީކޮށް އެރަކްޢަތުގައި އަތްތަޙިއްޔާތުގައި އިނީއެވެ. އެހެންކަމުން އެއީ ތިންވަނަ ރަކްޢަތްކަމަށް

ހަނދާންވެއްޖެއެވެ. ފަހެ އޭނާގެ މައްޗަށްވަނީ ހަތަރުވަނަ ރަކުޢަތަށް ތެދުވެ ރަކުޢަތް ފުރިހަމަކޮށް (ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން) ކުރު ސަޖިދަ (ދެސަޖިދަ) ޖަހައި ސަލާމްދިނުމެވެ.

މިހާ ފުރަތަމަ އައްތަޙިއްޔާތު ދޫކޮށްލެވިއްޖެއެވެ. އެހެންކަމުން ކުރު ސަޖިދަޖެހުންވަނީ ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިންނެވެ. އަދި ތިންވަނަ ރަކުޢަތުގައި އިށީނުމެއް އިތުރުވެއްޖެއެވެ. އޭރުން ކުރު ސަޖިދަ ވަނީ ސަލާމްދިނުމަށްފަހުގައެވެ. (އެހެންކަމުން ދެކުނު ޖަވާބުގެ ސަބަބުން) ކުރު ސަޖިދަ ޖެހުން ސަލާމް ދިނުމުގެ ކުރިއަށް އިސްވެއްޖެއެވެ. والله أعلم.

އަޅުގަނޑުމެންނާއި އަދި މުސްލިމު އަޚުންނާއި އުޚުތުންނަށް ބަޔާނާ ދެއްވުމާއި އެއިލާހުގެ ފޮތް ފަހުމްކޮށްދެއްވުމާއި އެއިލާހުގެ ރަސޫލާގެ ސުންނަތް ފަހުމްކޮށްދެއްވުމާއި، އެބޭފުޅާގެ މައްޗަށް ސާބިތުވުމާއި ދުނިޔޭގައި ޒާހިރުގެ ޢަޤީދާއާއި އަޅުކަމުގެ ޢަމަލުތަކާއި އަދި މުޢާމަލާތުގެ ޙުކުމް އަޅުގަނޑުމެން އެންމެންނަށް ހިދާޔަތްދެއްވުން އަދި އަދި އެކަންކަމަށް ތައުފީޤުދެއްވުން އަދި اللهގެ ޙަޟްރަތުން ދަންނަވަމެވެ. އެއިލާހަކީ އެންމެ ދީލަތިވެވޮޑިގެންވާ ކަރީމު އިލާހެވެ.

والحمد لله رب العالمين. وصلى الله وسلم على نبينا محمد و على أله وصحبه أجمعين.

تم تحرير بقلم الفقير إلى الله تعالى محمد الصالح العثيمين –رحمه الله– في 4/ 3/ 1434هـ.

މިއީ ރިސާލަތުން ޝައިޚް މުޙައްމަދު ބިން ޞާލިޙް އަލްޢުޘައިމީން رحمه الله ގެ ރިސާލާ ނިމުނީއެވެ.

ތަރުޖަމާކޮށް ނިމުނީ 27 ޖަނަވަރީ 2015 އަންގާރަދުވަސް 6 ރަބީޢުލްއައްވަލް 1436 ގައި މަދީނަތުއް ނަބަވީއްޔާގައެވެ.

الحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات

ފިހުރިސްތު